

Inhoud

1	Als de kurken ploppen	11
2	Aankomst	17
3	Exotisch	29
4	Indonesië is maar één keer splinternieuw	34
5	De duizend stemmen van de islam	59
6	Terang boelan	68
7	Pak jenderal	81
8	De kakkerlakken van Kota	97
9	Per schip	110
10	De keizer gaat te voet	115
11	Tweehonderd koningen	131
12	Een goddelijke avond	138
13	Hariyo	146
14	De sabel	160
15	De djongos	173
16	Spuug	182
17	Krontjong	194
18	Het vaderland	207
	Nawoord – Tachtig jaar onafhankelijk	217

Als de kurken ploppen

Glimlachend staan ze klaar in het zaaltje, een gezelschap mannen in colberts, nadrukkelijk zonder stropdas, bovenste knoopje los. Hun ogen glinsteren al, ik heb net hun cadeautje aangenomen, en allemaal wachten ze nu hoe ik zal kijken als ik het uitpak.

Ik concludeer dat ze dit net samen hebben besproken. Bekokstoofd. Geregeld. Noem het zoals je wil. Het is een goed idee, vindt iedereen, een prachtidée zelfs, dat zie je aan hoe ze staan te glimmen. Hoe langer ze over het idee hebben nagedacht, hoe beter ze het zijn gaan vinden. Uiteindelijk is iedereen er helemaal van overtuigd dat dit het allerbeste is, niet alleen in het algemeen, maar zeker ook voor mij. Een beloning voor het prachtige zware werk dat ik de afgelopen jaren heb verricht, en tegelijk een oplossing...

In het hoofd van de baas broeit een korte toespraak. Ik hoef alleen nog maar te antwoorden en hij kan van wal steken.

Natuurlijk is Indonesië vooral een oplossing voor het probleem dat ikzelf ben geworden. Ik was doodmoe van de oorlogsreportages, maar terug naar Amsterdam wilde ik voor geen goud, dat had ik ze echt wel duidelijk gemaakt. Anders hadden ze me wel een stoel en een bureau met telefoon kunnen geven, achter in de redactiezaal, waar ik mijn dagen kon slijten tot er iets anders langskwam.

Daar heb ik nee tegen gezegd.

Waarvoor alle begrip, natuurlijk, na wat jij hebt meegemaakt.

Maar waar moeten ze dan met me heen? Brussel? Londen? De wereld is groot, maar niet vergeven van posten waar je zomaar iemand, zeker niet zo iemand als ik, zeg nou eerlijk, neer kan zetten.

Dus toen iemand Indonesië opperde viel er even een stilte, gevolgd door gebrom dat steeds goedkeurender begon te klinken en aanzwol, waarna iedereen door elkaar begon te praten. Land van eeuwige dit en eeuwige dat... 'En altijd mooi weer!' wierp iemand op die weleens op Bali op het strand had gelegen en die, gebruind als hij was, niet kon begrijpen dat iemand ooit een hekel kon hebben aan de zon. (Die gore tropenzon, dat gloeiende stuk ongemak, de koperen ploert die mijn neus verbrandt en mij laat zweten tot er alleen nog maar zoutkorrels verschijnen op mijn huid: die zon moet je mijden als de pest.)

Terwijl ik buiten voor de deur rondrentel gaat het binnen in het zaaltje over spreiding over de aardbol, geschiedenis, winstverwachtingen, boekhouding en opportunisme.

Indonesië is een gouden kans, is de conclusie.

'Alle media zitten er weer, nu Soeharto is afgetreden,' zegt een insider.

Een ander googelt snel en leest: 'Soeharto was tweeëndertig jaar president, en toen kwam de Aziatische bankencrisis en daarna waren er de rellen die de dictator dwongen tot aftreden.'

'Bankencrisis' en 'rellen' zijn woorden die iedereen in het zaaltje verstaat. Daar kunnen ze hun analyses op loslaten.

'Indonesië dus?'

'Doen!'

'Laat hem maar binnen!'

Tweehonderd, honderd, zelfs vijfenzestig jaar eerder zullen in Amsterdam veel soortgelijke gesprekken zijn gevoerd, maar toen was Indië nog van Nederland. Het was een oefenland waar mannen voor straf of als promotie naartoe werden gestuurd om de kneepjes van een vak te leren. Je kon je daar bijna alles veroorloven en je werd er door de inlanders als een god bekeken. Heerlijk was het daar. Als je het goed aanpakte was het bovendien een goudmijn, en als het mislukte was er voor het kantoor geen man overboord. Dan stuurden ze een ander.

Kranten doen dat dus nog steeds.

‘Is Indonesië niet iets voor jou?’

Iedereen in het zaaltje kijkt me aan. Mijn hersens tintelen van spanning, die ongemerkt even omslaat in blinde paniek.

Ik ben er nooit geweest! Is dat erg? Het dichtstbij was Vietnam, waar ik overigens niets dan goede herinneringen aan heb. Als het een beetje daarop lijkt, zit het wel goed.

Wat weet ik verder?

Mijn vader was er als soldaat, maar dat was voordat ik geboren was. In mijn dorp woonde een Ambonese familie met mooie dochters en een angstaanjagende vader die nog sergeant in het KNIL was geweest.

De colbertjes zonder stropdassen wachten ongeduldig op antwoord. Al die tijd moeten ze blijven glimlachen, de twijfel begint te groeien.

Ik kijk langs ze heen naar buiten. Achter het geluidwerende kantoorraam schuift een gele trein voorbij, en daarboven surft een meeuw met zichtbaar plezier op de harde wind. Ik hoef de vogel niet te horen om te weten wat hij roept: Haha! Haha!

Of Indonesië iets voor mij is?

De zon breekt door.

Indonesië! wil ik roepen, maar ik verman me, peins nog even voor de vorm, 'ehm...' en geef dan pas het enig juiste, verlossende antwoord: 'Natuurlijk wil ik naar Indonesië!'

Schouderklopjes! De glazen komen op tafel, de flessen stonden al klaar, kurken ploppen.

De bijeenkomst in het kantoor van de hoofdredacteur is het begin van weken van groeiende rusteloosheid. De aankondiging van de reis heeft mij al in beweging gezet voordat ik ben vertrokken. Mijn voeten willen lopen, mijn ogen schieten heen en weer en haken vast aan Javaanse Jongens of batik of pindasaus of een rek vol Conimex in de Albert Heijn. Mijn hart springt een beetje op bij elke indo die ik op straat zie. Ook al zijn ze hoogstwaarschijnlijk niet eens in Indonesië geboren, ik wil ze beetpakken, me voorstellen, praatjes maken, sigaretten roken, sfeer proeven, kretek, alles wat me dichterbij 'mijn' nieuwe land kan brengen.

Op de boekenmarkt op het Spui staan meters bladerboeken te koop, prachtig geïllustreerd met zwart-witfoto's en kleurenprenten van palmen en hurkende mensen, vrouwen aan weefgetouwen en zondagse Hollanders die in hun beste witte tropenpak op een veranda zitten of in een weidse tuin waar mevrouw croquet speelt met de kinderen terwijl een bediende klaarstaat met een drankje voor meneer. Veel boeken zijn van na 1945, maar de geest is ouder, en geen spat veranderd. Kokosnootbomen, stranden, bloemen en dieren wedijveren met vrouwen in kebaya of sarong, batik, mannen met krissen, krissen zonder mannen, blote Balinese borsten en een Balinese begrafenis.

Wat ik niet weet over de kolonie wordt me van alle kanten ingepeperd. Het moderne Indonesië lijkt in Nederland alleen maar

bij de gratie van het oude te bestaan: sporen van toen, gebouwen van toen, planten van toen, en stranden, dansen, tempels, paleizen en het eten van toen. Je moet het gezien hebben, geproefd en geroken.

Ergens op een Amsterdamse brug staat Multatuli zich, in brons gegoten, te verbijten. Hij beweegt zich opwaarts maar heeft geen vleugels en zit gevangen in de grond. Amsterdam wil in hem de goede Nederlander eren, die is gestorven voor onze zonden. Hij is een excuus-Multatuli. Zet *Max Havelaar* in je boekenkast en je plaatst jezelf aan de goede kant van de geschiedenis. De kolonie is dankzij Multatuli ingedekt. Wij mogen mijmeren en dromen en praten over de Gordel van Smaragd zonder ons nog langer te hoeven schamen. Dat schamen is al voor ons gedaan. Er is zelfs een film van de *Max Havelaar* gemaakt, zodat we het boek zelf niet meer hoeven te lezen. Sinds Multatuli kunnen we zeggen: de kolonie deugde niet, maar... En na dat 'maar' kunnen we verder zeggen wat we willen.

Het nieuws van mijn benoeming gaat razendsnel rond en om mij heen begint het te zingen van Indonesië dit en Indië dat. Iedereen heeft er wel familie of een wieg, of heeft grootouders die er daadwerkelijk hebben gewoond in een huis dat er nog altijd staat. Thuis hebben ze foto's, snuisterijen, en allemaal hebben ze een verhaal dat ik moet horen, iedereen eet Indisch en iedereen weet ingrediënten bij naam te noemen, inclusief de beste plek waar ze de beste soort verkopen. Iedereen zegt van heet eten te houden en de een noemt dat pedis en de ander pedas.

Iedereen overlaadt me met zijn meningen: We hebben de kolonie verloren, maar als we daar waren gebleven was het niet zo'n zootje geweest. Ze zeggen het niet maar denken het: Indië, ah,

Indonesië... Het zuchten ligt veel mensen op de lippen bestorven als die Gordel van de Smacht ter sprake komt. Wat ze allemaal weten!

‘Weet je waar je in Jakarta lekker kunt eten?’

‘Weet je waar je moet gaan wonen? Menteng! De huizen daar...
Vooral die uit de jaren twintig...’

‘Weet je wie je eens moet spreken als je daar bent?’

Al die dingen weet ik niet, en eigenlijk wil ik ze ook niet weten, bedenk ik al gauw. Ik besluit dat ik niet naar Indonesië ga om me daar te gaan vergapen aan de wonderen die Nederlanders hebben verricht toen het nog Indië heette.

Ik sla alles in de wind en begin blanco. ‘Ik zal wel zien,’ antwoord ik als iemand me vraagt wat ik ga doen.

Lihat nanti saja.

Aankomst

De trap wiebelt en piept in het ritme van de vrouw voor me. Ze loopt als een schip dat deint op de golven. Overhellend naar links, naar rechts en weer naar links en rechts klotst ze van de ene voet op de andere.

Ik zag haar toen ik door een spleet in het dichtgeklitte grijze gordijn gluurde dat in het vliegtuig tussen de klassen was opgehangen. Iedereen wist wat zich aan de andere kant bevond, maar niemand ging er kijken. Tijdens de vlucht was het gordijn soms open geweest, maar van achter uit het vliegtuig zag je alleen de pantomime van stewardessen die met champagne, witte servetten, liflafjes en echt kletterend bestek in de weer waren.

De passagier zelf verscheen pas na de landing. Ze was klein van stuk en noch wit noch bruin. In haar school een DNA dat het haar heel makkelijk maakte bevelen uit te delen. Als zij wees deed zij dat niet met de vinger die in Nederland voor het wijzen is bestemd. Haar wijsvinger was de licht gebogen dunne pink, waar een gouden ringetje met een zwarte steen omheen zat. Heel beslist bestuurde ze daarmee op afstand de stewardess die was toegesneld om haar van dienst te zijn. Ik kon niet horen wat ze zei. De motor van het vliegtuig raasde nog een beetje na van de vlucht. Ik zag echter door het gordijn dat ze sprak in korte, bevelende zinnen en woordjes. Die daar! Dat! En altijd die wijzende pink om het woord kracht bij te zetten. Ze wees niet alleen. Elke beweging van haar pink was een degenstoot waarmee ze de stewardess terecht leek te wijzen.

Haar gezicht was wit door de whitening lotion die ze voor de landing opnieuw had aangebracht. Haar wangen had ze ingesmeerd met make-up die ze had uitgewreven tot een rossige gloed, met hier en daar een achtergebleven kersenrode veeg. Haar ogen waren zwaar opgemaakt, en diepzwart als haar geverfde haar. Pas in het licht van de zon zou ik zien dat er over het zwart van haar kapsel ook nog de metaalblauwe glans lag van de veren van een opvliegende ekster. Ze ging gekleed in een kreukvrije werveling van kleuren: goud, rood, helderblauw en geel.

Zo zag ik haar staan, met haar uitgestrekte arm, haar hoofd omhoog langs de stewardess naar het *overhead compartment* waar al haar splinternieuwe tassen waren opgeborgen. Ik zag hoe de stewardess de tassen aan haar arm reeg om ze even later voor de vrouw naar beneden te dragen waar een bediende ze van haar over zou nemen.

Het was mijn eerste kennismaking, niet met de vrouw, maar met de kolonie.

De hele verschijning van de vrouw was een schreeuw: van kleur, van terechtwijzing, van overwicht en misprijzen, en heimelijk ook een schreeuw van angst.

De businessclass zat haar als gegoten. Ze was businessclass geboren, de klasse zat in haar DNA.

Nu daalt ze voor mij de vliegtuigtrap af, niet belast met het gewicht van haar bagage, behalve dat ene tasje dat aan haar rechterschouder bungelt.

Achter haar is het gordijn eindelijk opengeschoven. Een stewardess heeft daarmee het startschot voor de ratrace naar buiten gegeven, die ik win. De vrouw loopt niet zo snel. Als ik de deur bereik is ze niet verder gevorderd dan de tweede tree, en met twee welgemikte stappen en een hupje om in de maat te komen, sluit ik bij haar aan, en daarmee in zekere zin ook bij de businessclass. Zoals het hoort! Ik schrik even, voordat ik me weer

op de volgende stap concentreer. Te kort nog om me echt af te vragen waar die gedachte zo ineens vandaan kwam. Het zal de vermoeidheid zijn dat ik denk dat ik thuishoor in de business-class: een wensdroom die weer niet is uitgekomen, of een reactie op mijn pijnlijke knieën.

Achteraf bedenk ik dat het niet zo eenvoudig is. Als ik dat normaal vind, schuilt er ook in mij een koloniaal. En als dat zo is, hoe komt dat dan? Is de kolonie aangeboren, of wordt ze je aangeleerd?

De kolonie wordt je vanaf je geboorte toegediend. Al die boeken op het Spui, al dat Indië hier en Indië daar, dat gedweep met Tante Lien en nasi goreng: dat zijn druppels van een infuus dat de koloniaal in ieder van ons tevoorschijn heeft geroepen, en in leven gehouden.

Nederland houdt Indië en Indonesië zelden helder uit elkaar, noemt Indonesië zijn oud-kolonie met het gemak waarmee je praat over een oudtante die welbeschouwd nog altijd een soort tante van je is. Vroeger en nu lopen zonder breuk in elkaar over, als iemand wat anders beweert is er sprake van een vergissing, of is het niet van toepassing op jezelf. We hadden de kolonie nooit hoeven laten gaan, Nederland deed het daar zo slecht nog niet, de Indonesiërs zouden ons dankbaar moeten zijn, en zijn het eigenlijk ook: kijk maar hoe ze lachen als ze ons zien.

Nederland had daar toch bijna iets geweldigs verricht. Op een haar na had het een kopie van Nederland gecreëerd aan de stranden van de Gordel van Smaragd, een nieuw Madurodam, niet in miniatuur maar veel groter dan de werkelijkheid. Veel mooier.

Als Nederland de kans maar had gehad.

Ik weet dat het allemaal niet waar is en dat kolonie en slavernij niet deugen. Mijn ogen zijn geopend door stapeltjes boeken, waarin bewijzen staan die niet meer te weerleggen zijn, maar toch